

II / D / 16

TÜRKİYE TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

I. SÜLEYMAN NURİ'NİN ÖYKÜSÜ

M. Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesinden sonra, Komintern'in 3. Kongresinde TKP'ni (Salih Zeki ile birlikte) temsil eden Süleyman Nuri'nin (1895-1966) yayımlanmamış anılarının 1936 yılına kadar gelen ilk cildini okudum. (Bu anılardan kimi parçalar, 1960'larda **Jurnal Yunusti** adlı Rusça dergide çıkmış.) Latin harfli Türkçe daktiloyla 422 sayfa tutan ilk cilt 18 bölüm olup, sonunda 10 Haziran 1963 tarihi ve yazarının imzası vardır. İkinci cildin yazılıp yazılmadığını **bile** bilmiyorum. Herhangi bir edebi değer taşımasa bile, Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yakın tarihi açısından ilginç sayılmak gereken bu anıları, aşağıda özetliyor ve konumuz için önemli birkaç sayfasını da aynen aktarıyorum.

1912'de izinli olarak Küçük Zabıt Mektebinden geldiği vakit, S.N.'nın Gelibolu'da çekilmiş bir resmi.

SÜLEYMAN NURİ'NİN ÖYKÜSÜ

S.N. 1895'te İstanbul'da doğmuş. Halıcılar'da (Halıcıoğlu?) otururlarmış. Babası Karaman Çarşısında demirciymiş, iki kere hacca gitmiş. Ana tarafından ailesi 1870'lerde Şumnu'nun bir köyünden bir Trakya kasabasına göçmüş. Beş yaşındayken, babasının sert davranışları yüzünden, annesi kocasından ayrılarak çocuğunu da yanına alıp Gelibolu'daki akrabalarının yanına gitmiş, bir yıl içinde de ölmüş. S.N. dayılarının yanında büyümüş. İptidai, rüştiye ve idadi mekteplerinde 12 yıl okumuş. Bu okulları bitirince bir yıl kunduracı çıraklığı yapmış, Sonra İstanbul'a gidip Küçük Zabit (Gedikli) mektebine girmiş. Elinde idadi şehadetnamesi olduğu halde, babası subay değil diye Harbiye'ye alınmaması ve ilkökul diplomalarının girebildiği bu assubay okuluna yazılmak zorunda kalması, ruhunda hiç kuşkusuz bir takım tepkiler yaratmış. 1914'te çavuş olarak mezun olmuş; fakat öğretmenlik etmesi için okulda alıkonmuş. Bir yıl sonra, Çanakkale cephesine gönüllü gitmiş ve savaşmış. Ertesi yıl, birliği Kafkas cephesine sevk edilmiş. (Evrak-ı metrukesi arasında Kafkas cephesine dair uzun bir şiir var).

S.N. anılarının 6. bölümünde Kafkaslardaki Türk-Rus kardeşleşmesi örneklerini anlatmaktadır. Subaylarından gizlice, iki tarafın erleri geceleri buluşur, Türkler «Ruski» dedikleri Ruslara tütün, Ruslar da «Osman» dedikleri Türklere beyaz ekmek, çay ve şeker verirlermiş. (Bu öyküler, benim 1963-69 yıllarında Gen Kur. Harb Tarihi Başkanlığında, Em. Gen. Kemal Niş Paşadan dinlediklerimle uyusmaktadır.)

S.N. 1917'de Rus ordularına iltica etmiştir. Sığınışının nedeni, sonradan kendisinin «mâlihülya» dediği (s. 127), «sharp macerasından sıyrılma arzusu»dur. Rusların cephede savaş tutsaklarına iyi davrandıklarını görmesi de bu kararını etkilemiştir. (Ateş altında askerin askere iyi davranması olağandır; ama bu şövalyece insancılığın yanısıra, karşı tarafın savaşçılarına böyle bir izlenim vererek teslim olmalarını

teşvik etmek, çok eskilere kadar giden bir komutan taktiğidir de.) S.N.'nin düşmana sığınışında belki en önemli etken, maceraperest tabur kalemi yazıcısının sürekli telkinleri olmuştur. Ona çeşitli Avrupa ve Amerika ülkelerinde (bu arada New York'ta da) konsolosluk yaptığını söyleyen, Japonya'da ve Amerika'da bulunduğunu anlatan bu adam, kendisini ihtiyat zabıtlığına ayırmadıkları için İttihatçılara şiddetle muhalifmiş. Sonunda, birlikte teslim olmuşlar. S.N. Sarıkamış ve Baku şehrinin karşısındaki Nargin adası üsera kamplarında, çok güç koşullar altında bir yıl tutsak yaşamış. Oralardaki ulusçu (Pantürkist!) esaret arkadaşlarıyla çatışmış. Onlardan kurtulabilmek ve daha iyi yaşama koşullarına kavuşabilmek umuduyla adını değiştirerek Rus uyrukluğuna geçmiş (hatta bunun şart koşulması üzerine, vaftiz olarak tanassur etmiş). Yine de, Nargin kampından ancak Baku Komunarlarınca azat edilebilmiş. (27 Nisan 1920'de Baku'daki Sovyet devriminden önce, 1918'de de bu şehirde kısa süreli bir Bolşevik iktidarı olmuş, fakat İngilizlerin yardımıyla Müsavat hükümeti tarafından devrilmiştir.) S.N. tutsaklıktan kurtulunca, Hazar Denizinde, Emanuel Nobel tankerinde dokuz ay süreyle yağcılık ederek yaşamını kazanmış. Bundan sonra, ömründeki kendisi için belki en hayırlı olay, yıkıcı propaganda yaptığı için tutuklanarak Krasnovodski Cezaevinde 26 Baku Komiserinden sağ kalanlarla birlikte üç ay hapis yatması olmuş. Çünkü 1918 yılının sonlarında İngilizler ve eSeR'lerin elindeki bu tutukluluğu sırasında, ünlü martir Suren Şaumyan'la berabermiş ve Anastas Mikoyan gibi önemli Bolşevik önderleriyle arasında ömür boyu sürecek bir dostluk kurulmuş. Cezaevinden kurtulunca, ikamete mecbur tutulduğu aynı şehirden kaçarak, 1919 Haziranında Baku'ya dönmüş. Burada (Azerbaycan'ın ilk Ankara Büyükelçisi olacak) İbrahim Abilov, KP'yle ilişki kurmasını sağlamış. O sıralar, Baku'daki Türk savaş tutsaklarının çoğu «Çanakkale» kahvesine devam ederlermiş. Bu kahvenin «ulusçu» havasına karşılık, Amele Klübü'nde Bolşevikler egemenmiş. S.N. o klübe sık sık gittiği için, adı «Bolşevik Süleyman»a çıkmış. Unutmayalım ki, Müsavat hükümeti zamanında Azerbaycan'a Türkiye'den Şevket Süreyya Aydemir gibi birçok Turancı idealist gitmişti!) S.N. bu arada ünlü Azerbaycanlı Komünist Celâl Korkmazov'la tanışmış. [Baku'daki

508

Türkiyeliler arasında S.N.'den başka komünist olanlar da varmış. Nitekim, adını vermediği bir arkadaşı, XI. Kızıl Orduda hizmet etmiş ve İran KP emriyle, İngilizlere karşı Mirza Küçük Han yönetimindeki isyancılara yardım etmiş. Aynı kişi, daha sonra (1920'de olacak) TKP Bakü Teşkilât Bürosunun isteği üzerine, Komünist Partileri arasında bir Balkan Federasyonu kurmak amacıyla Komintern İcra Komitesi üyesi ve Bulgar KP Sekreteri Kollarov'la ilişki kurmak ve İngilizlerin işgali altında bulunan İstanbul'da ve Anadolu'nun bir takım şehirlerinde mevcut olması muhtemel TKP teşkilâtlarıyla irtibat tesisi için Türkiye'ye gönderilmiş. O zamanki Bulgaristan ve Türkiye'deki siyasal durum, işçi-çiftçi hareketleri, muhalefet partilerinin faaliyetleri hakkındaki ayrıntılı raporu, halen SBKP Bakü Arşivinde bulunmaktaymış. (S.N. bu Türkün adını söylemiyor, ama anlattıkları anılarının 389. sayfasında Salıyef Âdil hakkında aktardığı bilgilere çok benziyor!) Trakyalı bir başka Türk komünisti de Türkistan'a gönderilmiş. Bu zat, dönüşünde 7 Haziran 1920 tarihli *Yeni Yol* gazetesinde çıkan demecinde, Buhara'da birkaç aya kadar Eski Hive Hanlığı yerine bir Havarizem Cumhuriyeti kurulacağını açıklamış. (Yeni devletin bayrağı düz kırmızı, yalnız göndere yakın 1/8'i yeşil ve bu bölümünde beyaz ay-yıldızlı olacakmış.])

S.N., bu sıralar Bakü'da Dr. Fuat Sabit'le de ahbab olmuş. Erzurum Kongresi tarafından Sovyet yardımı sağlaması için Kafkasya üzerinden Moskova'ya gönderilen bu zat hakkında, Kemahlı bir köylü çocuğu olduğunu, Almanya'da ihtisas yaparken 1918'deki Spartakist hareketine katıldığını söylüyor. Eski bir Türkçü, hatta Teşkilât-ı Mahsusacı olmasına karşın, S.N. onun «hilkaten ileri görüşlü» olduğu kanısını belirtmekte ve dostunu savunmaktadır. Oysa, M. Suphi ile E. Nejad'ın 1920 Kasım'ında Mustafa Kemal Paşaya mektuplarında açıkça eleştirdikleri Dr. Fuat Sabit'e daha sonraki yıllarda bir de «Troçkistlik» suçlaması katılmış ve bu arkadaşlık ilişkisi, S.N.'ye karşı da ömrünün sonuna kadar kullanılmıştır.

S.N. 1919 yılının sonlarında Rusya KP Kafkas Ülke Komitesi kararı uyarınca, öteki Türkiyeli komünistlerle birlikte, Pantürkistlere (Nuri Paşanın adamlarına) karşı mücadeleye girmiş, ayrıca karşı-devrimci Denikin ve Biçeharov orduları-

na karşı, Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'da savaflara katılmıştır (11. Bölüm). Daha sonra, Dağıstan Şıtabı, S.N.'ye Müsavat hükümeti tarafından Karabağ'da (Daşnak) Ermenilere karşı cephe kurmakla görevlendirilen Halil [Kut] Paşaya yardım etmesi emrini vermiştir. S.N., yaveri Muhittin ve aşçısı (Ermeni dönmesi) Hidayet ile birlikte sade bir yaşam süren Halil Paşanın ruhça «demokrat» olduğunu söylemektedir.

Baku'da Dr. Fuat Sabit ve Yakup'la birlikte evde oturan S.N. 1920 Nisanında Rusya KP Kafkas Ülke Komitesi ve Az KP MK kararı gereği, öteki Türkiyeli Komünistlerle birlikte Müsavat hükümetinin devrilmesine yardım etmiştir. (Bu devrimde, Ankara'nın emriyle. Komünist-olmayan Türk subaylarının da yardımcı oldukları bilinmektedir!)

[S.N.'nin Azerbaycan'da Sovyet Devrimi gerçekleşikten sonraki dönemde, Orjonokidze'nin gözetimi altında bir Türk Komünist livası (tümeni) oluşturmak için Salih Zeki, Yakup ve İbrahim Alimov'la birlikte yaptığı girişimden, *Birikim*'in 61. sayısında çıkan «Mustafa Suphi Üstüne Notlar» başlıklı yazımda söz etmişim (Mart, 1980).]

S.N. Türkiye Komünist Teşkilâtları Merkez Bürosunun 1920 Mayıs ayı sonunda Taşkent'ten Baku'ya taşınması üzerine, M. Suphi'nin kendilerine katılması yolundaki önerisini kabul ederek XI. Kızıl Ordu'dan ayrılmıştır. M. Suphi'nin Baku'daki Türkleri yeniden örgütleme çalışmaları sırasında, bazı yanlışlar yaptığı kanısında olan S.N. (ona göre, M. Emin ve S. Sami «hain provokatör»lerdir) bu arada «sabotör» dediği Ahmet Cevat'a (Emre) yüz vermesini, ona karşılık Baku'da M. Suphi'den önce hayli etkinlik gösteren şair Feyzullah Sacit'i pek tutmamasını kınamaktadır. [S.N. ateşli bir söylevci olan F. Sacit'in Enternasyonal Marşı'nı Türkçeye nazmen çevirdiğini söylüyor. Bu bölümün sonunda, ek olarak, Vâlâ Nureddin'in daha sonraki yıllarda yapacağı çeviriden başka, TKP'nce *Teşkilât Nizamnamesi*'nin arkasında basılandan da ayrı (bak. benim kitabımda s. 420), ama onunla aynı ay (Ekim 1920) içinde yayımlanan ikinci bir Enternasyonal çevirisi vereceğim. Bunlardan biri F. Sacit'ininki olmalı, ötekiye herhalde Siracettin'indir (?)]

1920 yazında her ikisinin birden hazırlıkları yapılan Şark Milletleri Kurultayı'yla TKP Birinci Kongresi'ne delege top-

512

intaç eden topluca Türkiye seyahatından ibret dersi alınarak, TKP Teşkilât Bürosu Saliyef Adil'i, Tahirof Hayder'i ve Müftizade Salâhaddin'i Balkanlara ve henüz işgâl altında bulunan İstanbul yoluyla Türkiye'ye göndermek kararını verdi ve bu arkadaşlar gönderildiler. Kâtibi olarak hizmetinde bulunduğum Teşkilât Bürosu, Salih Zeki'yi ve beni Moskova'da toplanacak olan Komünist Enternasyonalî'nin Üçüncü Kongresi'ne delege olarak seçti. 1921 Haziran ayı sonlarında emrimize verilen bir yük vagonu içinde 15-20 gün gayet ağır şartlar altında yolculuk ettikten sonra Moskova'ya geldik. Her ikimizi Gorki «Tverskoy» caddesindeki Lüks Oteli'nin beşinci katında iki yataklı odalardan birine yerleştirdiler. Kongre henüz açılmamıştı.*

Otel lokantasında kahvaltı ediyor, öğle ve akşam yemeklerimizi yiyor, boş vakitlerimizde de otelin kıraathanesinde mütalâa ile meşgul oluyorduk. Moskova'yu hiç bilmediğimiz için, yalnız dışarı çıkmıyor ve ancak toplu gezintilere katılıyorduk.

Bir gün otelin salonlarından birinde benim tanımadığım bir adama rastladık. Salih Zeki'nin daha Türkiye'den tanıdığı bu adamın, kendisiyle biraz hoşbeş ettikten sonra Ankara resmî hükümet partisinin Komintern'in Üçüncü Kongresi'ne gönderdiği delegesi, Tevfik Rüştü Aras olduğu anlaşıldı. M. Suphi ve arkadaşlarının daha kanları kurumadan ve Ankara Halk İştirakiyun Partisi'nin bütün üyeleri hapishanelerde ağır cezalar altında inerken, Tevfik Rüştü Aras'ın Ankara resmî KP'nin mümessili olarak Moskova'ya Komünist Enternasyonalî Üçüncü Kongresi'ne delege diye gelmesi, bizim hemen dikkatimizi çekti. Arkadaşım Salih Zeki, Tevfik Rüştü'yu ve onun aralarında bulunduğu Türkiye ve Ankara'daki çevreleri gayet iyi bildiği için, bu zat hakkında müsbet herhangi bir fikir edinmemize imkân yoktu.

Besbelliydi ki, Tevfik Rüştü Aras'ın da içinde bulunduğu Ankara gerici çevreleri Türkiye emekçilerini kollarını sallaya sallaya serbestçe sömürebilmek için Komünist Enternasyonalîni bir vasıtâ olarak kullanmak emeli peşindeydiler. Ankara resmî KP'nin yakın mazisini ve icraatını etraflıca izah

* Salih Zeki ve S.N.'nin resimlerini Birikim'in 52-53'üncü sayısında yayımladım. M.T.

ettiğimiz ve İcra Komitesi'ndeki arkadaşlarımızın da destekledikleri raporumuzla Tevfik Rüstü delegelik hakkından iskat edildi. Mandat'ının iskati kat'ileştikten sonra, kendisi hemen Moskova'daki Türkiye Sefarethanesi'ne nakl-i mekân ediverdi. Böylelikle, Ankara resmî «hükümet» KP'nin Komintern saflarında yer alması önlenmiş oldu.

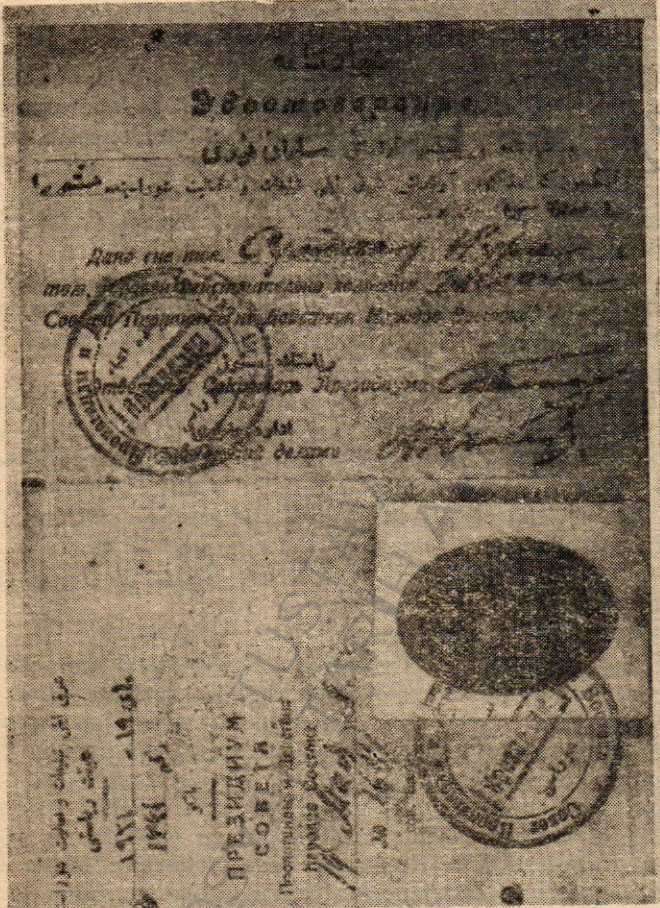
TKP Teşkilât Bürosunu temsil eden bizler ise, Kongre oturumlarında ve oturumlardan hariç zamanlarda, başka birçok ve bilhassa Balkan partileri delegeleriyle temasta bulunuyorduk. Balkan KP'leriyle bir federasyon kurmak hususunda birçok görüşmeler yaptık. Bize özellikle Bulgar KP liderlerinden Kollarov alâka gösteriyor ve görüşmelerimiz onun rehberliği altında cereyan ediyordu.

Komünist Enternasyonalî'nin Üçüncü Kongresi Şark Mealesini müzakere ederken, 1921 senesi 12 Temmuzunda TKP Teşkilât Bürosu namına, aşağıda hülâsa edilmiş takriri okudum:

«Arkadaşlar! Anadolu'da halen devam eden Millî Mücadelenin Doğu Halkları üzerinde büyük tesiri vardır. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Doğu Halkları asırlardır Batıların esiri durumunda idi. Cihan Savaşına Türkiye emekçileri kendi ihtiyaçları haricinde, paşaları tarafından sürüklenmişlerdir. Savaştan mağlup çıkan adları ne olursa olsun paşalar, Batılılarla Versay Barışını imza edince, Türkiye emekçileri emperyalistlere karşı ayaklandılar. Fakat bu sefer de, ayaklanan halkın başına paşalar musallat oldu. Ankara hükümeti Batılılara karşı teşekkül ederken, Komünistlere karşı da takibati arttırıyordu. Emekçilerin KP faaliyetini aksatmak ve provoke etmek için Ankara gerici çevreleri resmî hükümet KP'ni teşkil ettiler. Bizim teşkilâtımızın bu partiyle hiçbir ilgisi yoktur.

Millî Mücadeleyi devam ettirdikleri sürece hem Anadolu emekçileri hem de Komünistler hükümeti destekleyeceklerdir. Çünkü emperyalistlerin mahvı, insanları ebediyen esaret ve sömürüden kurtaracak ve dünya inkılâbının başlangıcı olacaktır. Millî Mücadele devam ettirildikçe biz hükümeti destekleyeceğiz; ama M. Kemal Millî Mücadeleye ihanet eder ve savaştan vazgeçerse, Anadolu işi ve çiftçileri M. Kemal'i ykar ve onun cesedinin üzerinden geçerek cepheye ulaşır,

AKFI

Arap harfli yazılar :

Şark İli Tebligat ve Faaliyet Şûrâsının Hey'et-i Riyaseti
 Mayıs 19, 1921 sene
 Rakam 1641
 Şahadetname
 Bu şahadetname verilmiştir arkadaş Süleyman Nuri(ye)
 Onun için ki mezkûr arkadaş Şark İli Tebligat ve Faaliyet
 Şûrâsında Şûrâ âzâsıdır. Riyasetin Mes'ul Kâtibi
 (imzalar)

İdare Müdürü

bütün Doğu Halklarıyla beraber kendi bağımsızlığı için emperyalistlere karşı savaşı devam ettirir.»

Komintern'in Üçüncü Kongresi'nde Lenin'in milletlerarası meseleler, Rusya KP'nin sosyalizm kuruluşu hakkında faaliyeti ve Doğu Sorunu hakkındaki söylevlerini en yüksek bir hazla dinleyerek büyük dersler almak, bizlere nasip oldu. Kollarov'un başkanlığında devam eden ve Balkanlı KP'ler arasında bir federasyon kurmak teşebbüslerini hedef tutan görüşmelerden de çok faydalandık.

Kongre sona erince, Komintern İcra Komitesiyle TKP Teşkilât Bürosuna ait bazı meseleleri halletmek için Moskova'da birkaç gün daha kaldıktan sonra, 1921 senesi yaz sonlarında Baku'ya avdet ettik.

Teşkilât Bürosu elinde mevcut imkânlar çerçevesinde faaliyetini devam ettirirken, iki genç Türkün Trabzon'dan motorlu bir kayıkla kaçarak geldiğini İçişleri Bakanlığından haber verdiler. TKP Teşkilât Bürosu kendi üyelerinden İsmail Kadir'i şahsen memur ederek, adları Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nurettin olan bu iki genci Baku'ya getirtti. Baku'ya varınca, her ikisi de okumak için Sovyet Rusya'ya geldiklerini beyan ettiler.

1921 senesi başlarında, Batum'a gönderiyoruz diye M. Suphi ve arkadaşlarını Trabzon'da bindirdikleri motorda öldürerek Karadeniz sularına gömdükten üç dört ay sonra, aynı Trabzon'dan, belki aynı malsahibinin motoruyla ve belki de M. Suphi ve arkadaşlarının öldürülerek Karadenizin kârı girdabına bırakıldıkları aynı motorla Batum'a güya kaçıp gelen bu (birbirlerine Leylâ ile Mecnun kadar düşkün ve bağlı, herbirinin ötekinin nesine meftun olduğu süpheli) iki sözde firari, Kafkasya'daki Komünist hemşehrilerinin bütün ihtimam, gayret ve misafirperverliklerine rağmen, Baku'ya gelmez, sanki Kafkasya'daki Pantürkistlerle işbirliği için Türkiye'den hususi gönderilmiş birer ajan gibi, Kafkasya ve Baku'da Ahmet Cevat ve Şevket Aydemir'in de dahil olduğu, Memduh Şevket'in (Esendal) idaresinde bulunan adamlardan Pantürkistler mühitine dalmışlar ve bunların kafilesine takılarak hep beraber Doğu Halkları (Emekçileri!) Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) okumak veya okutmak üzere, Teşkilât Bürosunun haberi olmadan Moskova'ya gelmişlerdir. TKP Haricî Bürosu (İsmail Hakkı) ve TKP Teşkilât Büro-

516

suyla ilgileri, yaşamlarını temin için harçlıklarını almaktan ibaret kalmıştır.

İşin meraklı tarafı, kendilerini Batum'dan Baku'ya aldır-
mak için TKP Teşkilât Bürosunun hususi olarak gönderdiği,
Büro üyesi, Baku'dan evli ve iki çocuk sahibi, Türkiye'ye
avdeti kat'iyen tasarlamayan İsmail Kadir'i, yollarda bera-
ber buldukları bir iki gün zarfında provoke etmeye muvaf-
fak olarak, kendisine ne vaad ettilerse yahut nasıl satın ala-
bildilerse, Türkiye'ye gitmesi hususunda ikna etmişlerdir.

[Bu alıntının, Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nurettin'le ilgili,
pek düşmanca yazılmış son bölümünü verip vermemekte bi-
raz duraksadım. Fakat, Nâzım'ın büyük şairlik niteliği bir
yana, ömrü boyunca TKP'yle ilişkileri hayli dalgalanmalı ol-
muştur. Kitabımın ikinci cildinde bu sorunlara ister istemez
gireceğim için, burada da S.N.'nin baştan-olumsuz yargıla-
rını aktarmaya karar verdim.]

S.N.'nin TKP içinde çalışması, anılarından şu sözlerle
sona erer (s. 389): «Moskova ve Kars Antlaşmalarındaki, her
iki taraf kendi mıntıkasında mevcut ve diğeri aleyhine çalış-
şan teşkilâtların lâğvı hususundaki maddelere uyularak, mer-
kezi Baku'da bulunan TKP Teşkilât Bürosu kendini ilga ka-
rarı aldı.»

Bundan sonraki sayfalar, anı sahibinin uyruğu ve Parti-
sinin üyesi olduğu Sovyetlerdeki yaşamına ayrılmıştır. 1922'-
de Rusya KP'nin desteğiyle, Leningrad Demiryolu Enstitü-
sü'ne yazılan S.N., Rusçasını yüksek öğrenime devam edebi-
lecek ölçüde geliştirmek için bir hayli sıkıntı çekmiş. 1924 gü-
zünde, öğrenimini Leningrad yerine Moskova'da sürdürmeye
karar vermiş. Bu amaçla Moskova'ya geldiği zaman, orada
Komintern Şark Şubesi Müdürü Dr. Ferdi (Şefik Hüsnü Değ-
mer) ile tanışmış (s. 400).

Moskova'da okurken KUTV'daki Türkiyelilerle ilişkileri
olmuş. (Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi, «üniversi-
te» adını taşımakla birlikte, bir parti kursundan başka bir
şey değildir. Öteki ülkelerden gelenler gibi, Türkiyeli öğren-
ciler arasında da, lise mezunu olmaları, Rusça bilmeleri söy-
le dursun, kendi dillerinde bile doğru dürüst okuryazar olma-
yanlar vardır. Bunlar dersleri çevirmen aracılığıyla izleye-
bilmektedir. Ama, aralarında Nâzım ve Vâlâ gibi aydınlar da

vardır.) S.N., Ahmet Cevat'ın önderliğindeki bir grubun Türkiyelilerin çoğunluğu üstünde baskı kurmasına, kendilerini dinlemeyenleriyse Troçkistlik suçlamasıyla okuldan attırıp «istihsal»e göndertmelerine içerleyerek, onun gibi Sovyet uyruğunda olan arkadaşı Hilmi Rıza'yla birlikte, bu öğrencilerin düzenledikleri bir parti toplantısına katılmış. Oturuma da başkan seçilmiş. Aleyhlerindeki havayı sezinledikleri için olacak, toplantıya gelmeyen Nâzım ile Vâlâ'nın her ikisini de partiden (TKP'den) ihraç kararı vermişler. Fakat Ahmet Cevat'ın şikâyeti üzerine derhal koğuşturma yapılmış ve toplantıya katılan Türkiyeliler cezalandırılmışlar. Hilmi Rıza ile S.N.de, Rusya KP üyesi oldukları halde MK'ni haberdar etmeden TKP'nin işlerine karıştıkları için Parti Merkez Denetleme Kurulu'ndan birer ihtar almışlar.

S.N. 1927'de Zinaide Stepanovna adlı bir Rus hanımla evlenmiş; 1928'de Moskova'daki Enstitüyü tamamlayarak Ulaştırma Mühendisi çıkmış ve Azerbaycan'a yerleşmiş. Burada çeşitli işlerde çalışmış; aynı zamanda Azerbaycan Şûrâsında âzâymış (milletvekili). 1936 Eylülünde Baku Şose Yolları Bürosunda yöneticiyken, hüviyeti değiştirilerek görevle Türkiye'ye gönderilmiş. Burada bir buçuk yıl çalıştıktan sonra, «casus» diye tutuklanmış. İstanbul 1. Ağır Ceza Mahkemesinin 29 Kasım 1939 gün ve esas 939/471, karar 939/282 sayılı hükmüyle 15 yıl hapse mahkûm olmuş. Sivas Cezaevinde 12 yıl yattıktan sonra, 7 yıl da Çorum'da sürgün olarak yaşamış. Serbest kalınca, bir yıl boyunca, Sovyetler Birliği'ne, eşinin ve kızının yanına gitmeye uğraşmış, nihayet 1958'de Moskova'ya dönmüş.

*
**

S.N.'nin kâğıtları arasında bulduğum üç mektup sureti, onun bu anıları yazarken, arşiv belgelerinden yararlanabilmek için TKP'nin yardımını istediğini gösteriyor. Türkiye'de Solun tarihçiliği bakımından önemli görünen bu mektuplara biraz değinmek doğru olacak. S.N. o sıralar TKP Moskova mümessili olan Marat'a («İ. Bilen Yoldaş») 5 Eylül 1961 tarihli mektubunun bir yerinde şunları söylüyor:

«1959 senesi yazında, Baku Parti ve Azerbaycan İlimler Akademisi Elyazıları Arşivinde bulabildiklerim, esası tenvir etmekten uzaktır. Çünkü, Baku'da toplanan TKP 1. Kongre-

SN'ün Anıları
Doküman kopya 422 s.
18 Bl.

[Başlıksız. 1. cilt annual
1936'ya kadar
Sowuda imzası 10/VI/1963]

Aile hayatı
Çocukluğu vb. 17 I. Dünya Savaşı Çanakkale + Kafkas
Cepheleri

Bl.6/Br sene Kafkas C. nde Rus- Türk kardeşliği mısakleri
(Osman Kardeş - Ruski)
Tütün Beyaz Etmele
Sag-Seker

7/ 1917'de Rus Ordularına İltifa
[Ruslar esirlere iyi muamele etmeleri!
+ Tabur kalemi yazicisi Maceraperest
Avr. + NY Konsolosu?
Japonya + Arjantin
İT muhalifi ... telkileri
Harp Macerasından sıyrılma arzusu
s. 127: "malikulya"]

8/ Sankams & Nargın adası Üsera kamplarında
Bis suvelik esaret hayatım, Pantürkistlerle Mücadele
& adımı dejiştirme. [Tanassur = Rus uyruklugu
işim şart!]

9/ Baku Komünarları tar. esaretten azat edilsün
Emmanuel Nobel tankerinde Gay yajçılık
Krasnovodski Ceza Evinde 26 B Komünarlarından
Sag kalalarıyla 3 ay.

10/ Cezaevinden Azad olmanın Kras. 'den Fırarım
Baku'ya Haz. 1919'de KP'yle İbr. Abitof vasıtasıyla
bilfiil intihab testi. Celal Korkmazof
"Bols. Si'eyman" Amele Klübü
(x Çanakkale kahvesi)

Bir Türk. (Adını vermiyor) XI. Kızılorduda hizmet etmiş
işin KP emriyle Mirza Kisek Han İstisnadlebi Bayan-
lara yardım (x İng.)

② TKP Bakı Test. Bürosu sayması

"KPleri arasında bir Balk. Fed. kurma amacıyla KE İcra Kom. üyesi & BKP Sebr. Kollorof'la mün. testi & İngiltere İlgali altında belkuan İst & Anadolı'nu bir kısmı sekiz & kasabala-rundaki mevcut olmasın muhtemel TKP test. larıyla İttihat testi İsmi" T'ye gönderildi.

Oğduki Bolşevik & T'leri sayması İsmi, İst. Siftesi kareket-leri, muht. plerini faaliyetleri kat. ^{muhtemel} raporun SB KP Bakı Arşivi'nde bulunur muhtemel. [s. 389 = Salıyef Adı!]

Bir başka TKom. Taskeut'e gönderildi.

" " " (Trakyalı) Türkistan'a

7 Haz. 1920 Hı Yenı Yol gaz. de demeci Eski Hıve kantiyi yerine Horatizem Comh. Bukara'da da bir Me'aya kadar bekletiyor.

Beyaz Ay Yıldız

Yeni Komüniz

1/8

Dr Fuat Sabit, Erz. Kong. delegelerinden Kemahlı Köylü soevü Alında ihtisas + 1918 Spastak kar. Btrak ErzKong. na Yardım İstek İsmi Kafk üzerinden Mosk'ya gönderildi. "Halkaten Meri Soevü" ^{İndinde müesseset}

11/ Rusya KP Kafkas Ülke Komitesi kararlarıyla 1919 öteleli Tli Klerle Pan-türkistler İsmi müe. Kuzey Kafk & Daj. ~~İst~~ sarasentakılıs.

x Denikin x Bicherof

3) Halk Ps 'ya yardım ! ^{Değ. Sıtabı emriyle} Müsavat hik. tar.
Dem. 'ti ! Karabağ'da Er. harekâtına
Taveri Muhtaru karşı cephe kurmada
+ Assisi Er. dönmesi Hıdayet görevlendirilen

[1921'de Erivan'da Konsoloslu Bahadur
adlı T sb. Bakı'da ruk. tar. öne T'ün
menfaatlerine uygun sayarak Kafk. Ülke Kom. na
yardım ediyordu.]

Nuri Bunu Kafkas emekçileri aleyhine
marifetleri

12) R. s. KP Kafk Ülke Kom. + Az KP MK kararı
gereği diğer Tli klerle Müsavat Hk. devrinesine
yardımlarını

Dr F Sabit & Yakup'ta aynı cide oturuyorduk.

"Tardusunun Kafk lardan sektesinden sonra
bazı T sbları burada kaldılar & bize her türlü
mümkün yardım yaptılar. Bunların bazılarını
biz Louradan Ke sevk etmiş & hâli K olarak
çalışıyorlar." Mosk'da Kafk Ülke Kom üyesi

s. 298 İsa Davlatof'un Madresinden

M Süphi B'ya gelmeden hazerlik kom. Abd
Alimof'u göndermişti. 1920 yılı başlarında

Az KP merkez organı Kommunist gaz. 3 May 20
(Devrimin 4. günü) "Az & B'da ~~met~~ mevat Csm.
Tlerinden KP ne yazılmak isteyenlerin T sairî
Feyzullah Saçtı'e" müracaatları Özümü Hâmi.

④. Kom. gaz. 14 May 20'li sayısında:
imzalar Salih Zeki - Yakup - Abd Almuof
- S Nuri 12 M 20 tli

"Unvan Tli Asker & Zabitau#a" Beyanname
Bdr TKom Ketaat-ı Askariyesi teskil edilecektir.
Yeni teşekkül edecek kızıl orduların nüvesi.

Orjoukidze gözetiminde Tömen teşkilatlandırıldı

13/ TyeK Tesk.ları Merkez B'rosunun 1920 May.
da Tashkentten Bakı'ya nabletisi. MS'ün
kudatlarına katılma teklifini kabul edişim
& XI. Kızıl Ordu'dan istifam.

MS R'da yaşayan Müsl. Kom. Tesk.ları
1. Kong. Tye'yi temsil etti.
Arkadaşı Lütfi ile birlikte, bu Kntu
RıKP mahudeleri Müsl. Tesk.ları
Merkez B'rosu üyesi seçildi.

Prop Şbe'i MS+L+ Cevdet
Ali

T Sosy. & hayırşahları Kong.

1. KE Kong. deleg

Kırım Tye yakın yoldaşlar & literatür g'nderenler
T. Dünya gaz. kor

Mosk. Manatof
İst'da Zeynet'ın evinde nişan

Tashkent → Baku = Kays. İsm. H'ın 2 Kong.
TK Tye B'rosu temsilcisi

B'da bulunan Tli kler yurtden kayıt nıvanesi 1918-20
devrim klerinde salınmış birçok kişi KP harbinde biriktir.

(5) Feyz. Sacıt Baku'da MS'den duce faaldı.
Ent. Marsını T'ye nazmen sevirdi & atesli
Söylevler [amlaşıluyor, ama FS'i de MS, KP
harkı burakınıq gılba!]

Ahmet Cevat Sabotör (Pantörüst)
MS, Tashkent'ten MEMU (Efendiyev),
S. Sami,
Baba Nazmi,
Sr. Yzb Hakki,
Am. Sıtoptı vs. getirdi.

Kays. İsm Hakki
+ adını hatırlayamadığını İİ ark &
+ M'daki Profintern Kong. ne İst'dan delege gönderilen
Hüseyn Sart
+ Baba Ali + Lutfi Necdet + adını hat. 4. brark.
Merk Bironova Hırbak ettiles.
Ask. İbler İb. = Abdol Almuof
MEMU Liva Komitani
S. Sami Sny. Komiser

Her İki Kong. ye delege toplanab İsm K Kafk. a
gönderildim — Tye İsmu & İsmu. les gönderiles.

MS'nden Az KP MK'ne raporları (s. 331-33)
16 Haz 20 — Ask Liva teskilı 250 mevutlu müfr. İsmu
— Y Yol yome y Dünya yeyma İsmu

25. Haz 20 — 7 üyeli Ask. İnkulap Komitesi:
Abdol Almuof, İmer Cemal, İsmet. Makud,
Baqırof, İsmi İsmuof İbri + "Az KP MK'ne
namzetliklerini İlaveten İleri İsmu. teskil
edilen 2 aza"

6 s. 332

6 T '20 : "B'da 350 mevcut bolva lugovni

Türkiye'de Fr^{ınce}niy eminde bolunan Task.
 müfrezesinde gonderilmesi; KD Seliliyle
 Kaf & R'da Tli eslerinin topluca bolunması
 unlu temel yerlere & Ist'a, Tr'a, Iz'ye, Erz'a,
 Bay'a, Sam'a, Siv'a, Tok'a, Am'ya, Ank'ya,
 Kon'ya, Ete'ye, Z'ga tesbiyat isin min. ler
 gonderildiği & 4 mes'ul isinin de Ana'daki
 isyanlarla Kor arısında tutuk testisi & diger
 taraftan Ir & Em. K P leriyle faaliyette aheng
 saglanmak isin ~~4 mes~~ Naksivana gonderildiği
 & bundan başka N'da gonderilen kuvvetler
 ark. vasitasıyla ist. noktası testis edildiği, B'da
 P mektebi acilmas, YD faz. intisara baslanmas,
 Jas. eserleri & prop. lare terc isin bir biro
 kurulmas (Rdan Tye), bir ark. Is. arleri arasında
 tebl. yapma & Sind Ent. Serv.yle ataka testisi
 isin Ist'a gonderilmesi, 2 deleg. 3. K E un 2.
 Kong. ne gonderildiği, MS un 20 serisi May
 ayında sulur eden Cence ayaklanmasının
 sebeplerini araştırmaya dye sezdildiği, 20 serisi
 1 Ey'de asılacak Tye K Tleri 1. Kong ne haz. anelyle
 baslandı, TK " M Bironunun muvazile
 islemi evk edilemesi isin kend. islemi
 SR K P un Caji Syaxeye hemahub etmesi
 Wzumun yarlanması."

S Sami? MS 2 kere Ank'ya gonderdi
 MK Teflis Hey. iyelerinden THIF (A Hikmetke
 gore telur eden dnyu) bir rapor yollamas, ama cum
 selmentzi MS'ye vermemis Ad!

7) MS'ye MK'den, KK'den & Tert B'den birleşme-
mektiplere getirmis! Suphi MK toplaması okunmuş.
MK'ni Auk'ya davet: "BMM'de sel Koltukları
Bgal & Tye Hsi & istifelerinin ualları mid. 1944

B'da Hakkı bsk. In dig boro buralarda, toptan
söfün org. lar Auk'ya haber kararı.

Ben muh. kaldım - 2ser 3'er getirdi

ED Stasova bana kafk'ta kalmanı söyledi.

D'Hari Prop & İcra Sev. Gen Seb. Aular da tarafımda geldi.

Daha önce Must. Mabsut, Ecz. Nedim

Ağah & Jus. Kemal yok edilmislerdi!
Karşı KK old.

Meryem Terziski (Rus) ile Suphi'nu mutavafak
emaslı & niçeyherate doğmuş.

14/ RKP Kararıyla Sev. Erm. Ask. Devrim Kom.
Üyesi olarak Erevan'da salıstım.

+ Erm. Adıyşe Halk Kom & Yüh Mahk Bsk.

B'dan jaz. ci Semih Hüseyin'in red. alt. Tse jaz.

Nihal Adız, 9 Bay Tler & Osm. S. Haulan
S. 48 de MEmm İsmi lehteryazıyor!

s. 389 "Mosh & Kars Antlaşmalarında her iki taraf
kendü imtıkasında mevcut & digeri aleyhine salısan
fest. ların lağıvı hususunda m. ler uyulard merkezi
B'da bolunan TKP Tesk. Börosu kendüi Hga kararı aldı."

S. 351

Politsiya
uydu bolusuz
S. 351
G. 351
mas. pek
nuhtemel
değdi.

8

s. 400

M'da Komintern Sark S'b. Md. Dr. Ferdi
1924. Yaz-göz = Len'tan M'ya nakli tahsil

KWTV'deki Tömerle temas

Ah. Cevat Bşk. Hz grup

soğukluk şüphelerinden kendileri dille-
meyebilirler. Hakkale günderyorlardı.

Vale & Nâzım

Trotsky'ye ithamıyla

Tli Kler toplantısına Hüseyin Rıza ile

ben de sağıldık. Beşim bşk. Sabi

toplantı her birisi için ibrahim

kararı aldık! * ^{Katılmayan} Cezalandırdılar!

Biz de Parti Merkez Kom. uca

RKP üyesi olarak MK ni haberdar etmedik

TKP ile ilgili karıştırdınız bu haber aldık!

^{Bülent Beşim'in karısı Svetlana} 14.9.1927'de Zinaide

1928'de Mosk. DY Ens. Komaliden sonra Stepanova

Az'da salıstım. En son Jose Yelleri İnkarında

1936 Eyl. SBKP MK tevlisatıyla

suur izama, h'v. değıstirilmesi davası memur-
yette sent ^{Karadentz} ^{Flores} ^{Palotta} ^{Brosu} ~ 22 yıl suur

1,5 yıl ^{tar. eğıtlim} idaridat bazardım ^{suurda} ^{kabul}

12 " Cera evi

7 yıl sürgün

1 "

SB'ne savunmaya uğradım

§ 658'de

M'ya ^{önerildi}

1932'de
M'da
...
ferci!